

Gadamer). Analysen är till stor del rimlig. Sjukdomar får oss ofast att känna oss hemlösa i kroppen och vardagsvärlden. "Den egna [levda] kroppen, som är grundläggande när vi tar oss för saker i världen, är inte längre transparent och stödjande, den krånglar och gör motstånd och vår uppmärksamhet faller genom sjukdomskänslorna tillbaka på kroppen, i stället för att vidmakthålla ett fokus på saker som vi försöker göra i världen" (s. 17).

Att vara vid god hälsa är på motsvarande sätt detsamma som hemmastaddhet: "Hälsans stämning tiger still i kontrast till sjukdomens hemlöshet. [...] Hälsan är den bakgrundskänsla i mitten av vilken jag själv befinner mig, en kroppslig stämning som tillåter mig att ta plats i världen på ett någorlunda obehindrat sätt" (s. 149–50). Att betrakta själva hälsan som en känsla är inte så rimligt, men den beledsagas nog ofta av ett "stillatigande". Det finns emellertid en mer positiv hälsa än denna, som ofta beledsagas av välstånd, nämligen att vara i god form, i balans och full av energi.

Svenaens utvidgar därefter resonemanget till andra områden än sjukdom och hälsa. Han påpekar att en känsla av hemlöshet även kan infinna sig i samband med plågsamma grundstämningar – som sorg (s. 165–69), förtvivlan och hopplöshet – eller emotioner, som oro, rädsla eller besvikelse. Det har han säkert rätt i, men det är mindre lyckat att sätta likhetstrecken mellan hemmastaddhet och lycka. Dels är hemmastaddhet ett betydligt mer oklart begrepp än både välbefinnande och livstillfredsställelse (de två vanligaste sätten att definiera "lycka"), dels får det honom att helt ignorera den forskning som finns om lyckan och dess bestämningssfaktorer. Han skiljer inte heller ordentligt mellan lycka, ett gott liv och ett meningsfullt liv, och hans genomgång av de saker som kan göra våra liv lyckliga, goda eller meningsfulla är både godtycklig och fragmentarisk. Att tillämpa tanken på hemmastaddhet kontra hemlöshet på andra områden än sjukdom och hälsa kan nog vara fruktbart, men det kräver i så fall att begreppen preciseras bättre och att olika former av hemmastaddhet (hemlöshet) kan identifieras. Här hade jag även gärna sett att Svenaens hade tagit tillfället i akt och undersökt om och hur fenomenologin kan hjälpa oss att må bättre, men hela den psykologiska litteraturen om känsloreglering (tidigare kallat *coping*) lyser tyvärr med sin frånvaro.

Avslutningskapitlet har titeln "Lyckan över att finnas till", och här påpekar Svenaens bland annat att den enkla och vardagliga lyckan inte bör föraktas (s. 195). Jag håller med honom helt och hållet om detta, il-

som att medveten närvaro kan berika våra liv. Jag håller med honom om mycket annat också, som att fenomenologin har ett stort värde, att vi bör ta förstapersonsperspektivet på allvar och att det är viktigt att undersöka människans "livsvärld". Jag tror dock att det går att komma ännu djupare in i förstapersonsperspektivet om vi inte enbart begränsar oss till vardagsfarenheten, utan om vi dessutom tar hjälp av meditation, icke-dualistisk medveten närvaro och psykedeliska substanser. Sådana erfarenheter kan inte bara slå in en kil mellan "existensskänslan" och "jagkänslan", utan även peka på möjliga vägar till ett ökat känslomässigt välbefinnande.

Bengt Brülde

Moral: En roman

Lyra Ekström Lindbäck

Modernista, 2023. 192 s. ISBN 978-91-8063-854-8

Anna är en ung, queer författare som lockas av filosofin men också tvekar inför risken att låta sitt språk bli för präglad av dess rationalitet. Under en sökning på nätet stöter hon på en text som slår an något i hennes eget tänkande om relationen mellan filosofi och litteratur. Anna tar kontakt, den svenska, manliga författaren till boken är chef för ett forskningscenter i en liten stad i Tjeckien och uppmuntrar henne att söka en plats som doktorand hos dem. Nästan omgående blir handledarrelationen erotiskt laddad för att sedan övergå i en handgriplig sexuell affär, som är extra pikant med tanke på att filosofens hustru vid det laget har blivit Annas bihandledare. Anna är från början osäker på om hon begär den här mannen för att hon beundrar honom och känner sig befryndad med honom intellektuellt och vet att det bästa sättet för en ung kvinna att få intellektuell uppmärksamhet är att vara tilldragande ("Mån lyssnar bättre till ett par målade läppar, men det kan vara lite oklart vad exakt de lyssnar till" (s. 35)), eller om hon helt enkelt vill få anledning att skriva en bok och med författarens skoningslöshet är på jakt efter material – särskilt som hon börjar skissa på texten på ett tidigt stadium och handledaren egentligen aldrig framstår som särskilt attraktiv, vare sig fysiskt, intellektuellt eller andligt. Anna tycks ibland begära själva omoralen, "rutenheten" som hon formulerar det på ett ställe, och detta på det internationella forskningscentret för etik (s. 31).

Mellan ligger och avsnurningarna diskuterar Anna och handledaren

hurvida det finns gränser för vad man får skriva om – exempelvis för att skydda de verkliga personer vars historia man berättar. Till saken hör att handledarens fru också forskar om relationen mellan skönlitteratur och moralfilosofi, och försvarar uppfattningen att den förra alltid ska behandlas som just fiktion, oavsett om den sägs vara självbiografisk eller autofiktiv. "För henne gör det ingen skillnad vad som har hänt på riktigt och inte. Jag antar att den här texten skulle vara ett undantag" (s. 92), noterar Anna. Hennes avhandlingsprojekt handlar just om möjligheten av omoralisk skönlitteratur – hypotesen verkar gå ut på att litteratur, om den är konstnärligt god, också är det i moraliskt avseende, och att den ibland måste få vara ond, inte ta några moraliska hänsyn, för att lyckas konstnärligt. Ungefär halvvägs in i romanen uttalas hypotesen i stället som en övertygelse, under en postcoital diskussion på ett hotell. Det finns inga sådana gränser menar Anna, så länge man kallar det hela fiktion: "Inget kan vara för heligt för skrivandet" (s. 79). Handledaren blir nervös, maktförhållandena har åtminstone tillfälligtvis förskjutits, och kanske hade det kunnat vara därför hon säger det, för att utmana honom, om det inte vore för att det redan sägs försiggå en debatt i Sverige om Annas senaste roman som redan den använt handlinger ur verkligheten på ett sätt som gjort närstående upprörda. Så var det ens en hypotes, eller bara en beskrivning av en praktisk övning: Hur långt kan man gå, hur djupt kan man sjunka i omoral och ändå få skriva om det – eller snarare, *för att* få skriva om det?

Ganska omgående börjar Annas beundran för handledaren att rubbas – han har trots allt inga samvetsbetänkligheter inför att ligga med sin tjugo år yngre student, helst utan kondom, eller att bedra sin fru och få henne att gå hem med de gemensamma barnen så att han ska få lite extra liggtid med doktoranden. Dessutom dyker ytterligare en kvinna upp i berättelsen, en tidigare gästforskare som handledaren verkligen är kär i och har funderat på att lämna sin hustru för. Den "andra" kvinnan arbetar nu på behörigt avstånd i Irland och Anna är därmed den tredje kvinnan; i en tragikomisk passage frågar hon sig om det kanske finns en fjärde kvinna som han ibland diskuterar sin relation till Anna med, och så vidare. Hennes försök att formulera sina betänkligheter bemöter han genom att sårat säga att "sex ska vara något finr" eller behandla dem som sexuella inviter. Till sist håller det inte längre, och inte oväntat reagerar handledaren aggressivt. Mentorrelationen och även handledarförhållandet verkar omöjliga att upprätthålla. Handledaren slutar ge respons på det arbete Anna skickar till honom, och ifrågasät-

ter hela hennes avhandlingsprojekt inför kollegerna. I slutet flikas även ett avsnitt in om Ekström Lindbäcks egen disputation – "vi vet ju alla att Anna inte bara är Anna" (s. 167) – där hustrun tillika bihandledaren tydligen varit opponent (!) och den förre älskaren och handledaren suttit i betygsnämnden. Så långt kommer vi inte i berättelsen om Anna, som tar slut någonstans där i relationens sammanbrott, och det är begripligt: som fiktion hade disputationssupplägget verkat föga trovärdigt.

Dessa inflikade "verkligheter" skapar emellertid problem för romanen. Ekström Lindbäck leker visserligen skickligt med det autofiktiva greppet, där boken vi läser samtidigt håller på att skrivas i den, men det har också sina risker: dels hamras autofiktionen in redan innan romanen ens börjat – "Alla eventuella olikheter med verkligheten är avsiktliga" (s. 5) – dels gränsar beskrivningarna av Annas intellektuella mod och brådmognad ibland till koketterande. Författaren har en tendens att ställa sig i vägen för romanjäget som mest liknar en klippdocka, en figur utan kött och blod, vars "rödblonda hår" framhävs på ett så övertydligt sätt att man inte tror på det: hårfärgen finns så uppenbart där för att understryka att Anna är en romanfigur, inte (mörka) Lyra Ekström Lindbäck själv, men samtidigt framstår Anna mest som en tillfällig roll och det långa rödblonda håret som en peruk författaren satt på sig precis som hon skriver under falskt namn.

Det som fascinerade Anna med forskarens sätt att skriva var att det var "osäkrande". Just det ordet fångar också väl Ekström Lindbäcks roman: hur den redan i peritexten osäkrar läsarter och kategorier, ja faktiskt redan i titeln, "Moral: En roman". Handlar boken om *moral*, som den tvåstavigt slår fast, eller är det just "en roman"? Kan man ens skriva om moral? Den senare frågan ställs indirekt i motot av Iris Murdoch: "There is an important difference between learning about virtue and practising it, and the former can indeed be a delusive substitute which effectively prevents the latter" ("Det finns en viktig skillnad mellan att lära sig om dygder och att praktisera dem, och det förra kan sannemligen vara ett vilseledande substitut som fullständigt förhindrar det senare", min översättning). Är det försöken att teoretisera om moral som driver Anna ner i äktenskapsbrottets trask, är det – som vännen Molly föreslår – en självedstruktiv ådra som får henne att inleda en relation med sin gifta handledare för att undergräva möjligheterna till vettig handling, eller är det snarare längtan efter att utforska *omoralen* praktiskt, som väcks redan när hon vid det inledande googlandet ser att även forskarens hustrus arbete handlar om relationen mellan moralfilosofi och

litteratur? Eller är det i stället skrivandet av boken som är själva syftet med doktorandprojektet, att konkret utforska möjligheten att skriva en "ond prosa" (s. 63)?

Frågor nalämnas av naturliga skäl öppna, annars hade vi inte att göra med en roman, men på en filosofisk nivå går det inte att komma ifrån det faktum att den bristfälliga moralen på innehållsnivå – handledarens sexuella relation med sin fugo år yngre student, otroheten som dessutom ofta äger rum i närheten av den bedragna hustrun och romanskrivandet som ett slags hämnd – sammanblandas med frågan om litteraturens egen moralitet. Blir prosan ond när den avslöjar verkliga människor? Är den god om författaren är snäll? Är moraliska värden alls tillämpliga på konstverket själv? I slutändan går frågeställningen om litteraturens moralitet förlorad i en ganska traditionell estetisk hållning: konsten som överordnad moralen.

Det mer tankeväckande temat i romanen är i stället det feministiska: den skildrar en ung kvinnas möjligheter att få uppmarksamhet och en smula makt i en mansdominerad värld, och hur lätt hänt det är att hennes intellektuella förmågor sammanblandas med hennes fysiska företöden. För de röda läpparna väcker kanske intresse, men intresset är villkorat och kan när som helst slå över i sin motsats. Annas dragningskraft på handledaren gör att hon får tillträde till forskningsens svårtillgängliga rum. Som hon påpekar under en konferens i Oxford: "Genom en enkel lien koppling har jag släppts in i en helt ny värld" (s. 23). Romanen blir ett i grunden ganska sorgesamt konstaterande av vilka tillfälligheter som styr karriärvägarna i akademien och av kvinnors speciella utsatthet, i synnerhet i filosofin där en möjlig mentor i princip alltid är en man. Träffande konstaterar Anna angående filosofseminarierna: "[V]arje gång jag säger något känner jag att jag måste förpacka det till en snabb och koncis poäng, medan männen brer ut sig, tar tankepauser och kan treva sig fram till sitt tänkande, utveckla det medan de pratar" (s. 101). Det är tydligen att maktkampen fascinerar Anna: att vara ung och sexig och få någon med maktposition på fall, att tänja på gränser. Men viktigare är att hon skriver om honom "för att det är det enda som jämnar ut villkoren" (s. 136). Det som till sist räddar Anna är inte bara hennes författarskap, att hon redan har en karriär utanför akademien och dessutom kan hämnas på handledaren genom litteraturen, utan också hennes position som queer som ger en viss distans till relationen: hon är kåt på den äldre filosofen men inte förälskad i honom, och brukar inte bli det i män. I slutet av boken jämför hon sig själv med Alkibiades i Platons

Gästbudet, som anländer stupfull till Agatons tillställning och "förstör diskussionerna av kärleksbegreppet" (s. 178). Alkibiades, får vi veta, har ingen moral. Men hänvisningen till *Gästbudet* är också intressant då den pekar på kopplingen mellan erotisk kärlek och visdom; som Sandra Strickalo skriver i sin recension av romanen: "Handledaren agerar som den äldre filosofen som vill visa hur begäret kan leda människan till insikt" (*Expressen* den 5 september 2023). Det är en dyrköpt insikt, och den handlar mindre om filosofi än om makt. När två filosofer – handledaren och hans doktorand – praktiskt utforskar omoralen är det i slutändan ändå hon som står som förlorare, trots att det var han som verkade ha mest att sätta på spel. Genom litteraturen kan Anna emellertid ta "makten över berättelsen" (s. 179). Hur det påverkar handledarens familjeförhållanden får vi av naturliga skäl inte veta, eller vilka konsekvenser det får för den verkliga handledarens arbete och liv. Om jag får våga mig på en kvalificerad gissning står han fortfarande orubbad kvar i akademien.

Anna Petronella Foutlier

Filosofisk Tidskrift

Nr 3 · Årg. 45 · September 2024

Pris 55 kr

Nominalism

Lars-Göran Johansson

Varför är det fel att diskriminera och hur ska vi angripa frågan?

Marion Godman

Freud, vetenskapsfilosofi och kritiken av Freud

Billy Larsson

Recensioner

Lars Bergström om *Att vara du* av Anil Seth

Bengt Brülde om *Världen vaknar* av Fredrik Svenaeus

Anna Petronella Foultier om *Moral* av Lyra Ekström Lindbäck